

מבוא

שימוש והתמכרות לסמים נתפסת כ"מחלה גברית". גבר המשתמש בסמים נתפס בעיני החברה כהרפתקן ובמקרים חמורים לחולה. לעומתו, האישה נתפסת כלא מוסרית, רעה ולא ערכית (רט, 2016). ההגדרה לאנשים המכורים לחומרים "פסיכו-אקטיביים" (ביניהם סמים), הם אנשים המשתמשים בחומרים אלו עבור ביצוע משימות הכרחיות של תפקוד בחיי היום-יום, בבית, בלימודים ובעבודה תוך קיום של סכנה פיזית שנגרמת כתוצאה מהפעילות. האדם המכור ממשיך להשתמש בסמים למרות שהוא מודע לבעיות הנגרמות לחייו כתוצאה מהשימוש בהם. למכורים יש תסמינים נוספים כמו חוסר שליטה בשימוש בסם הבא על חשבון פעילויות אחרות בחייו (פלורטין&בן גיא&כהן&קופפר, 2010). התמכרות לסמים קיימת באופן נרחב גם בגברים וגם בנשים ובעבודה זו אנסה לעמוד על ההבדלים הקיימים בתופעה זו בין שני המינים ובפרט אציג את תופעת השימוש בריטלין ללא מרשם. תופעת הריטלין נחשבת חדשה יחסית ואנו רואים את השימוש הנרחב שעושים בה עבור טיפול באנשים עם קשיי קשב וריכוז ומסייעים להם להתמודד עם הקושי בעיקר בתחום הלימודים. יחד עם זאת אנו עדים לתופעה שבה יש שימוש לא קטן בריטלין ללא מרשם רפואי, בעיקר בקרב סטודנטים או אנשים העובדים בעבודה תובענית. ברגע שאנשים נוטלים את תרופת הריטלין ללא מרשם, זה נחשב לשימוש בסמים לכל דבר ועניין. כמעט ולא נמצא בספרות מחקר ספציפי שבחן את השוני המגדרי בנושא שימוש בריטלין ללא מרשם. לעומת זאת בנושא שימוש בסמים יש מחקר רחב העוסק בשוני בין המינים ובעבודה אנסה להציג חלק מהמאפיינים וביניהם, הסיבות לשימוש אצל כל אחד מהמינים, דפוסי השימוש הייחודיים להם והמרכיב האישיותי שבא לידי ביטוי בחייהם האישיים.

השערת המחקר שאיתה התחלתי היא שגם בתחום השימוש בסמים קיימים הבדלים בין גברים לנשים כמו בתחומים אחרים בחיים. לגברים ונשים מאפיינים ייחודיים שלרוב מבוססים על כוח ושליטה והשערתתי היא שהשימוש בסמים מונע בעיקר מדחפים אלו.

סקירת ספרות

התמכרות לסמים מוגדרת כאסטרטגיה עבור האדם להתמודד עם רגשות שליליים והיא עבורו סוג של "ריפוי עצמי". באמצעות ההתמכרות, האדם מפיג תחושות לא נעימות כמו דיכאון, עוינות וחרדה (Khantzian, 1997). באופן כללי, ישנם הבדלים ביולוגיים בין גברים לנשים הבאים לידי ביטוי במגוון תחומים בחיים. הבדלים אלו משפיעים על מערכות הגוף האנושי ומובילים לכך שמחלות ותסמינים מסוימים לדוג' יופיעו אצל נשים בשכיחות גבוהה יותר ואחרות יאפיינו דווקא גברים (קלגמן, 2016).

בנושא השימוש בסמים, נמצא שבאופן כללי, השימוש בכל סוגי הסמים גבוה יותר בקרב גברים מאשר בקרב נשים. יחד עם זאת, לא נמצא הבדל בעמדות כלפי השימוש בסמים בין גברים לנשים. למרות שנשים מחזיקות בדעות דומות לאלו של הגברים הן נמנעות מהשימוש בפועל בגלל הגבולות שהחברה מציבה בפניהן. נשים "נענשות" ע"י החברה בכך שנתפסות כמורדות בתפקיד המסורתי של האישה ולכן מעדיפות לא להשתמש בסמים גם אם מחזיקות בדעות דומות לאלו של הגברים (מוסא, 2003). השוני המגדרי בין גברים ונשים כולל עוד מספר מאפיינים. מאפיין ראשון הוא **תחילת השימוש**. נשים מתחילות להשתמש בסמים בגיל יחסית מאוחר מאשר גברים המתחילים בגיל מוקדם יחסית. הנשים מתארות את תחילת תהליך השימוש כפתאומי לעומת הגברים המתארים את התהליך כהדרגתי (פלורטין & בן גיא & כהן & קופפר, 2010). מאפיין שני הוא **מרכיב אישיותי**. בעוד שגברים נוטים להחציץ את הכעס והתסכול שלהם באמצעות אימוץ דפוסים של התנהגות אלימה, הנשים נוטות להיות יותר מופנמות ולבטא את תחושות הדיכאון באמצעות פגיעה עצמית ושימוש בסמים (נבו, 2003). מכאן ש"האישיות הנשית" פגיעה יותר לאפשרות של שימוש בסם. מכורים לסמים מאופיינים כבעלי חיים תובעניים, ללא יציבות רגשית ובעלי רגשות שליליים גבוהים כמו עוינות, דיכאון וחרדה. המחקרים מצביעים על כך שאצל נשים המשתמשות בסמים עוצמת הרגשות השליליים גבוהה מזו של הגברים המשתמשים. הנשים נאלצות לסבול תחושות של חרדה, דיכאון, בושה ועוד כתוצאה מהשימוש בסמים (וולודרסקי, 2008). באפיון חברתי, לנשים המשתמשות יש ציפיות נמוכות יותר מגברים ביחס לחיים שלהן. הנשים יותר עסוקות בהישרדות ופחות בפעילויות של קידום והתפתחות אישית (נבו, 2003). מאפיין שלישי הוא **הסיבות לשימוש**. החוקר מוסא מוצא שלגברים יש כוח ולגיטימציה להתנהג במרדנות ולכן החברה "מתירה" להם לבחור התנהגות לא טובה כמו שימוש בסמים. לעומתם, נשים יותר קשובות לציפיות החברה ולכן ימנעו משימוש בסמים שנתפסת כהתנהגות לא טובה. דבר נוסף, גברים פחות מציגים "ערכים חברתיים" מנשים וזו עוד סיבה לשימוש גבוה יותר אצלם (מוסא, 2003). גברים נוטים להשתמש בסמים לצורך הגברת ההנאה והריגוש וכתגובה ללחץ חברתי בעוד שנשים נוטות להשתמש בסמים כדי להפיג כאב ולהתמודד עם תסמינים פוסט טראומתיים הנובעים מאירועים קשים שעברו כמו מחלה או התעללות מינית (פלורטין & בן גיא & כהן & קופפר, 2010). מאפיין זה עוזר לנו להבין את הנתונים במחקר של חן ותימור שהראו כי 30% מהגברים שנבדקו דיווחו שהחלו להשתמש בסמים בעקבות לחץ חברתי לעומת 13% מהנשים. אחוז הנשים שדיווחו כי החלו להשתמש בסמים בעקבות מצוקה נפשית עמד על 60% (חן ותימור, 2007). החוקר נבו מוסיף כי גם השפעות של תקופות משבר שייחודיות לנשים מובילות לשימוש בסמים כמו עזיבה של ילדים את הבית, בעיות גניקולוגיות, הריון מחוץ למסגרת הנישואים ועוד (נבו, 2003). רט טוענת שגם חשיפה לבן זוג מכור לסמים מביאה להרס עצמי והשמירה על התקשורת עמו מובילה נשים לשימוש בסמים ולא ההפך (רט, 2016). מאפיין רביעי הוא **דפוס השימוש**. בעוד שגברים משתמשים בסמים במסגרת של פעילות חברתית ולרוב בקבוצה, נשים מעדיפות להתבודד ולהשתמש בסמים כשהן לבד ונדיר למצוא אותן משתמשות במקומות ציבוריים. הצריכה של הסמים ע"י נשים נעשה לרוב באמצעים חוקיים של